

BEATA ŁACIAK¹

SERIALOWY OBRAZ Kobiet WIEJSKICH

Streszczenie: Celem artykułu jest analiza wizerunków kobiecych bohaterek polskich seriali wyprodukowanych po 1989 r., których akcja rozgrywa się w całości lub częściowo na wsi. Staram się w nim pokazać serialowe bohaterki z uwzględnieniem wykonywanych przez nie zawodów, pozycji społecznej, problemów, z jakimi się borykają, elementów stylu życia. Wizerunki kobiet prezentowane w serialach konfrontuję z danymi statystycznymi i wynikami badań dotyczących mieszkańców wsi. Kobiety wiejskie w polskich serialach są prezentowane ciągle dość stereotypowo, a przede wszystkim marginalizowane lub nieobecne, niezależnie od tego, że stanowią znaczną część widowni tychże seriali. Polskie seriale współczesne, w których pojawiają się bohaterki – mieszkanki wsi, można potraktować jako obszar dyskursu na temat sytuacji i pozycji kobiet na wsi. Obok dominujących prezentacji stereotypowo-tradycyjnych, warto odnotować bardziej nowoczesne czy feministyczne prezentacje kobiet, które dzięki pracowitości, pomysłowości i determinacji zmieniają sytuację życiową swoją i swoich rodzin. Kobiety wiejskie lepiej radzą sobie ze zmianami niż mężczyźni, mają większe aspiracje życiowe i próbują je realizować niezależnie od obiektywnych trudności.

Słowa kluczowe: wizerunek, kobieta, mieszkanka wsi, serial telewizyjny, stereotyp, dyskurs

Seriale fabularne są we wszystkich stacjach telewizyjnych najbardziej popularnymi pozycjami. Wprawdzie badania pokazują², że uchodzą za gatunek błahy, mało znaczący, to równocześnie skupiają przed telewizorami ogromną widownię, budzą emocje, a często także kształtują pewne wyobrażenia na temat otaczającego nas świata. Socjologowie, antropolodzy, medioznawcy od wielu lat badają te produkcje, analizując zarówno to, co jest prezentowane, jak też starając się odkryć powody popularności, prześledzić sposoby dekodowania prezentowanych treści czy też odpowiedzieć na pytanie o potencjalny wpływ na odbiorców. Glen Creeber [2004] przekonuje, że seriale dzięki swojej formule lepiej niż inne fabularne formy nadają się do wielostronnych

¹ Instytut Stosowanych Nauk Społecznych, Uniwersytet Warszawski
(e-mail: beata_laciak@poczta.onet.pl).

² <http://superseriale.se.pl/wyniki-ogladalnosci-seriali,197069/> (17.02.2015).

prezentacji, bo są rozciągnięte w czasie, mają rozbudowane wątki, dają także możliwość lepszego pokazania charakteru psychologicznego postaci. A współczesne seriale, poprzez indywidualne historie i interakcje bohaterów, odnoszą się do ważnych kwestii ogólnych. Seriale są więc jednymi z tych przekazów, które kształtują wyobrażenia na temat różnych kwestii: od codziennych praktyk po problemy społeczne. Chociaż dość powszechne jest przekonanie o potencjale edukacyjnym seriali, warto jednak pamiętać, że propagowanie czy upowszechnianie tą drogą pewnych zachowań lub wzorów osobowych ma jednak ograniczony charakter. Wynika to nie tylko z wielości współczesnych źródeł przekazywania różnorodnych, czasem niespójnych czy wręcz sprzecznych treści. Od lat 80. XX wieku coraz większe znaczenie przypisuje się odbiorcom traktowanym jako aktywni twórcy znaczeń. Także polscy widzowie odbierają serialowe treści niejednorodnie, odrzucają nadmierny dydaktyzm i są szczególnie przewrażliwieni na pojawiające się próby narzucania pewnych postaw czy poglądów. Nie oznacza to jednak, że serialowe treści nie mają żadnego wpływu na widzów, ten wpływ jest często nie do końca możliwy do przewidzenia, a także zależny od kontekstu, w tym również od kapitału społeczno-kulturowego odbiorców [Łaciak 2013].

Z badań telemetrycznych prowadzonych przez TNS OBOP w 2011 roku³ wynikało dość jednoznacznie, że mieszkańcy wsi bardzo chętnie oglądali polskie seriale obyczajowe, a parametry oglądalności polskich seriali w tej grupie były dla większości tytułów wyższe niż w całej populacji. Widzowie seriali często stanowią 50% wszystkich tych mieszkańców wsi, którzy w danym momencie oglądają telewizję. Jeśli dodamy do tego, że w przypadku prawie każdego serialu odsetek widzów wśród kobiet jest prawie dwukrotnie wyższy niż wśród mężczyzn, to wynika to z tego, że kobiety – mieszkanki wsi są bardzo dużą populacją widzów. Ponadto, chociaż we współczesnych publikacjach poświęconych polskim serialom kwestie dotyczące męskości i kobiecości, ról odgrywanych w rodzinie i życiu społecznym są dość często obecne [Kisielewska 2009; Arcimowicz 2013], to rzadko poświęca się uwagę kobietom wiejskim jako odrębnej kategorii społecznej. Chociażby z tego powodu warto zadać sobie pytanie, jakie wizerunki kobiet wiejskich pojawiają się w tych serialach. Czy są one różnorodne? Czy mają związek z rzeczywistością?

Celem artykułu jest analiza wizerunków kobiecych bohaterek polskich seriali wyprodukowanych po 1989 roku. Monitoringiem seriali zajmuję się od wielu lat, dlatego też spośród wszystkich 201 seriali, których akcja rozgrywa się współcześnie, wyselekcjonowałam te, których akcja w całości lub częściowo rozgrywa się na wsi. W analizie uwzględniono więc:

- sześć seriali dziejących się na wsi (*Plebania, Ranczo, Blondynka, Bar „Atlantic”, Siedlisko, Skarb sekretarza*),
- cztery, których akcja dzieje się częściowo na wsi, częściowo zaś w dużym mieście (*Złotopolscy, M jak miłość, Pierwsza miłość, seria Nad rozlewiskiem*) oraz
- trzy, w których wieś pojawia się incydentalnie lub poznajemy bohaterów ze wsi mieszkających czasowo w mieście lub odwiedzających tam swoich krewnych (*Psie serce, Rodzina zastępcza, Na Wspólnej*).

³ Dane uzyskane z opracowania na indywidualne zlecenie z TNS OBOP.

We wszystkich wymienionych serialach przedstawiono prawie sto kobiet mieszkających na stałe lub czasowo na wsi. Są to zarówno postacie pierwszo- i drugoplanowe, jak również pojawiające się epizodycznie. Analizie poddane zostały postacie pierwszo- i drugoplanowe (w sumie ponad 70 bohaterek), które są dokładnie w serialach przedstawione.

Analiza seriali wyprodukowanych po 1989 roku pokazuje dość jednoznacznie słabą obecność wsi. Wśród seriali powstałych do końca 1989 roku częściej niż w co czwartym akcja rozgrywa się w całości lub częściowo na wsi. Choć po transformacji liczba seriali znacznie wzrosła, to jednak liczba tych rozgrywających się na wsi jest niewielka – ledwie 5% wszystkich produkcji. Warto też zwrócić uwagę na fakt, że seriale, których akcja dzieje się na wsi, mają często komediowy charakter lub przynajmniej wyraźnie obecne humorystyczne motywy. Prezentowani w nich mężczyźni bohaterowie są w związku z tym ukazywani nieco pobłażliwie, jako postacie zabawne, budzące czasami życzliwy uśmiech, a czasami przerysowane i po prostu śmieszne. W analizowanych serialach kobiece bohaterki są w mniejszości, co jest o tyle zaskakujące, że w większości seriali współczesnych te proporcje są odwrotne. Kobiece bohaterki mieszkające na wsi często pojawiają się dużo później niż ich mężczyźni albo nie pojawiają się w ogóle, a tylko słyszymy o nich.

BOHATERKI PRZYJEZDNE I ZASIEDZIAŁE – ZRÓŻNICOWANE WIZERUNKI

Przedstawione w serialach kobiety wiejskie można podzielić na dwie wyraźnie różniące się kategorie – miejscowe i przyjezdne. Bohaterki przyjezdne zwykle są stosunkowo młode, rzadziej w wieku średnim, dobrze wykształcone, pochodzą z dużych miast, a ich wyjazd na wieś jest związany z problemami w życiu osobistym i/lub zawodowym. Bohaterki tracą pracę (*Plebania*, *Pierwsza miłość*, *Ranczo*, *Dom nad rozlewiskiem*), rozstały się z życiowym partnerem lub mężem (*Miłość nad rozlewiskiem*, *Pierwsza miłość*, *Ranczo*, *Psie serce*, *Nad rozlewiskiem...*), mają problemy finansowe (*Blondynka*, *Na Wspólnej*) i wówczas decydują się skorzystać ze spadku na wsi, propozycji pracy lub oferty mieszkania u rodziny czy przyjaciół na wsi. Doświadczenia kobiet świeżo osiedlających się na wsi są zwykle dość trudne, a ich konfrontacja z wiejską rzeczywistością powoduje wiele problemów, ale ostatecznie bohaterki znajdują tam spokój, szczęście, przyjaźń czy miłość. W analizowanych serialach bardzo często pojawia się motyw wsi jako swoistego azylu, w którym się odpoczywa od miejskiego zgiełku, problemów, pośpiechu, gdzie można się ukryć w sytuacji zagrożenia lub przemyśleć swoje życie i plany na przyszłość (*M jak miłość*, *Pierwsza miłość*, *Blondynka*, *Dom nad rozlewiskiem*, *Miłość nad rozlewiskiem*). Serialowe postacie przyjeżdżają do rodziców, dziadków czy przyjaciół na wieś zawsze, gdy coś złego dzieje się w ich życiu, często mówią, że tu „ładują akumulatory”, wyciszają się, odkrywają piękno świata, znajdują równowagę. Częstym zabiegiem prezentowanym w serialach jest przedstawienie wsi z perspektywy kobiety osiedlającej się tam, odkrywającej wiejskie życie jako dla niej nieco egzotyczne, odmienne od dotychczasowych doświadczeń (*Ranczo*, *Siedlisko*, *Blondynka*, *Dom nad rozlewiskiem*). Dystans wobec zastanej rzeczywistości, brak uwikłania w lokalne zależności,

życzliwość, formalne wykształcenie i odmienne od reszty mieszkańców doświadczenia powodują, że po początkowej nieufności, kobiety te zyskują sympatię i przychylność wiejskiej społeczności, a nawet stają się lokalnymi autorytetami (*Ranczo, Siedlisko, Życie nad rozlewiskiem, Blondynka*).

W analizowanych serialach zasiedziały mieszkanki wsi tworzą kategorię bardziej zróżnicowaną pod względem wieku, wykształcenia, sytuacji rodzinnej. Rzadko poznajemy bohaterki, które powróciły do swej rodzinnej wsi po latach aktywnego życia gdzie indziej (*Złotopolscy, Dom nad rozlewiskiem*), częściej takie, których całe życie związane jest z tym samym miejscem. Rzadko także prezentowane są kobiety, które mieszkając na wsi, chcą z niej wyjechać. Dane statystyczne wskazują, że od roku 2000 utrzymuje się w Polsce na terenach nieurbanizowanych dodatni bilans migracji wewnętrznych i prognozuje się, że tendencja ta się utrzyma [GUS 2014, s. 141–143]. Seriale także to pokazują, bowiem na ich podstawie można nawet odnieść wrażenie, że migracja odbywa się zdecydowanie częściej w drugą stronę, z miasta do wsi. Według badań CBOS około 8% obecnych mieszkańców wsi pochodzi z miast [*Wież polska...* 2013]. Spośród przedstawionych w serialach postaci kobiecych mieszkających na wsi ponad 20% to przyjezdne. Nieliczne postacie, które nie chcą mieszkać na wsi i marzą o tym, by ją porzucić, ostatecznie w niej zostają, a jeśli dochodzi do przeprowadzki, to raczej z powodu wykonywanego zawodu, zawarcia małżeństwa, problemów rodzinnych, a nie w poszukiwaniu innego życia. Bohaterki pochodzące ze wsi chętnie ją odwiedzają, marzą o tym, by na emeryturze osiedlić się tu ponownie (*M jak miłość, Złotopolscy, Plebania*). Badania przeprowadzone przez FOCUS GROUP i Centrum Rozwoju Społeczno-Gospodarczego [2012] potwierdzają takie postawy kobiet tylko częściowo. Rzeczywiście większość mieszkanki wsi dostrzega walory swojego miejsca zamieszkania i nie chciałaby go zmieniać, ale opuścić wieś planuje spora część kobiet młodych z wykształceniem średnim (51%) i wyższym pozarolniczym (30%) [FOCUS GROUP – CRSG 2012, s. 43].

Serialowe bohaterki osiedlające się na wsi najczęściej wykonują zawody wymagające wyższego wykształcenia: są weterynarzami (*Pierwsza miłość, Blondynka*), plastyczkami (*Plebania, Siedlisko*), aktorkami (*Plebania, Życie nad rozlewiskiem*), pracowały wcześniej w agencjach reklamowych (*Dom nad rozlewiskiem, Ranczo*). Po zamieszkaniu na wsi część z nich pracuje w swoim zawodzie, inne zaś zaczynają się zajmować czymś innym lub czasowo rezygnują z pracy zawodowej. Bohaterki mieszkające na wsi od lat mają także zróżnicowane wykształcenie i kwalifikacje. Poznajemy zarówno kobiety, które mają podstawowe czy średnie wykształcenie, ale nie mają konkretnego zawodu, przedstawicielki różnych zawodów usługowych (po szkołach zawodowych i średnich) oraz absolwentki wyższych uczelni. Zdecydowana większość pracujących zatrudniona jest w handlu i usługach – prowadzą sklepy, gospody, zakłady fryzjerskie i kosmetyczne, gospodarstwa agroturystyczne. W tym względzie seriale są swoistym odbiciem rzeczywistości, bowiem *nasz kraj charakteryzuje się bardzo wysokim wskaźnikiem samozatrudnienia kobiet. Pod tym względem Polki zajmują w Europie 5 miejsce po Greczynkach, Włoszkach, Chorwatkach i Portugalkach.(...) Wysokie samozatrudnienie kobiet wynika z niekorzystnej sytuacji na rynku pracy, taka forma zatrudnienia stwarza bowiem możliwość podjęcia przez nie jakiegokolwiek aktywności zawodowej* [Krzyżanowska 2014, s. 59–60]. W serialach

wśród pracujących na własny rachunek dominują bohaterki, które tylko siebie zatrudniają we własnej firmie. Serialowe postacie pracują także jako lekarki lub pielęgniarki w gminnym ośrodku zdrowia, nauczycielki, policjantki i urzędniczki w urzędzie gminy. Prawie w każdym serialu pojawiają się mieszkanki wsi prowadzące dom komuś innemu – księdzu (*Plebania, Ranczo, Dom nad rozlewiskiem*), właścicielom pensjonatu (*Siedlisko, Miłość nad rozlewiskiem, Życie nad rozlewiskiem*), samotnym mężczyznom (*Złotopolscy, Blondynka*), zamożnym znajomym z miasta (*Rodzina zastępcza*). Z badań kwestionariuszowych wynika, że prawie jedna trzecia kobiet wiejskich (31%) nigdy nie pracowała poza własnym gospodarstwem rolnym, a spośród pracujących zawodowo większość (54%) wykonuje prace fizyczne wymagające kwalifikacji lub jako pracownice niewykwalifikowane [Krettek-Kamińska 2008].

Postacie kobiet pracujących fizycznie poza gospodarstwem rolnym niemal w ogóle nie pojawiają się w analizowanych serialach. Także prawie nie widzimy w serialach kobiet zajmujących się rolnictwem, a właścicielki niewielkich przedsiębiorstw zwykle zajmują się produkcją lub przetwórstwem żywności (*Ranczo, Pierwsza miłość*). Bardzo często serialowe mieszkanki wsi nie pracują zawodowo, zajmują się domem i wychowaniem dzieci. Zgodnie z danymi statystycznymi, to mężczyźni zdecydowanie częściej niż kobiety są użytkownikami gospodarstw rolnych, kobiety są częściej małżonkami użytkowników [GUS 2012]. Co ciekawe, prawie wszystkie pracujące zawodowo serialowe bohaterki pracują w środowisku zamieszkania, czyli na wsi, w sytuacji gdy badania dość jednoznacznie pokazują, że największy wpływ na podjęcie pracy *odgrywa bliskość aglomeracji miejskiej oraz większych podmiotów gospodarczych* [Psyk-Piotrowska 2008, s. 33], kobiety bowiem najczęściej znajdują pracę w pobliskich miastach.

KOBIETY WIEJSKIE W SFERZE PRYWATNEJ

Najbardziej typowe serialowe wizerunki kobiet wiejskich to wizerunki tradycyjne. W sferze prywatnej kobiety najczęściej ukazywane są jako żony i matki zajmujące się gospodarstwem domowym, oddane rodzinie. Kobiety wiejskie są także strażniczkami domowego ogniska, świetnie gotują, pieką, robią przetwory, stale przygotowują zapasy swoim dzieciom czy wnukom, mieszkającym w mieście (*M jak miłość, Plebania, Siedlisko*), potrafią zrobić coś z niczego, dlatego jakoś radzą sobie z niedostatkiem. Dominujące serialowe obrazy kobiet wiejskich wyraźnie odnoszą się do tradycyjnych wzorów kobiecości przedstawionych przez Annę Titkow [2007], bowiem jest to połączenie wzoru matki Polki z menedżerskim matriarchatem. Ograniczeniu swojego życia do roli matki i żony towarzyszy w analizowanych serialach wielodzietność, bieda oraz alkoholizm i przemoc ze strony mężów. Właściwie tylko ciężka praca i zapobiegliwość, gospodarność i życiowy spryt kobiety pozwala wówczas rodzinie przetrwać (*Plebania, Ranczo*). Na ogromną rolę kobiet w pauperyzujących się rodzinach wiejskich zwracała uwagę Anna Wachowiak już pod koniec lat 90. XX wieku. Autorka pokazywała, że na matkach spoczywał cały ciężar socjalizacji dzieci, ale również zapewnienia im podstawowych potrzeb. W sytuacji dysponowania niewielkimi środkami finansowymi, często wybraną przez kobiety strategią

było ograniczanie konsumpcji oraz planów życiowych [Wachowiak 1999]. W analizowanych serialach mamy okazję obserwować takie sytuacje, przy czym zawsze widzimy, że nawet największe wysiłki kobiet nie rokują powodzenia, zawsze potrzebne jest wsparcie, pomoc z zewnątrz (życzliwych sąsiadów, lokalnych władz, Kościoła). Tylko taka pomoc daje szansę na podjęcie przez matki bardziej aktywnych działań, by trwale poprawić byt rodziny i perspektywy na przyszłość.

Prezentowane w serialach mieszkanki wsi to często kobiety bezrobotne lub podejmujące dorywcze prace, zależne finansowo od mężów. Częstsze kobiece bezrobocie na wsi potwierdzają dane statystyczne, z których wynika, że stopa bezrobocia wśród kobiet na wsi jest wyższa (9,1%) niż wśród mężczyzn (7,2%) [GUS 2011, s. 146].

W serialowych rodzinach wiejskich obserwujemy wiele zachowań patologicznych, oprócz alkoholizmu poznajemy bohaterów, którzy nie mając środków do życia i perspektyw na legalne dochody, kradną, handlują narkotykami, trudnią się przemytem, wymuszaniem haraczy (*Plebania*, *Ranczo*, *Blondynka*), kobiety zaś albo akceptują taki stan rzeczy, albo też mają niewielki wpływ na zachowania swoich mężów czy synów. Dodatkowo wielokrotnie widzimy przejawy przemocy fizycznej lub słyszymy o niej, zresztą niekiedy jako o zjawisku naturalnym w wiejskich rodzinach. Jeden z bohaterów bez skrupowania opowiada o tym, że czasami musi przylać żonie, bo bez tego „w głowie jej fermentuje”, inny stale grozi żonie pobiciem, a od czasu do czasu realizuje swoje groźby (*Złotopolscy*). Inna serialowa postać – starsza kobieta żali się na bijącego męża, ale odrzuca możliwość oskarżenia go o przemoc (*Siedlisko*). Widzimy także, jak żaden z sąsiadów nie reaguje na to, że mąż bije żonę na podwórku, a matka wielodzietnej rodziny tłumaczy, że jej mąż jest dobrym człowiekiem, tylko jak się „napije”, to nie patrzy czy pies, dziecko czy żona; bije, co pod rękę podejdzie, a pije stale, bo nie może znaleźć pracy (*Ranczo*). Zdecydowanie rzadziej widzimy sytuacje, w których bite kobiety porzucają mężów, ale nawet wówczas zwykle wracają do nich, gdy mężowie postanawiają się zmienić, przestają pić, decydują się na terapię i obiecują poprawę (*Plebania*, *Dom nad rozlewiskiem*).

Tradycyjny obraz kobiet wiejskich uzupełniony jest stereotypowymi wyobrażeniami o kobiecym plotkarstwie, bowiem we wszystkich serialach przedstawione kobiety chętnie interesują się życiem innych, oceniają je i komentują, plotkują (*Złotopolscy*, *M jak miłość*, *Pierwsza miłość*, *Blondynka*). Obiektem tych plotek są często kobiety, zwłaszcza młode i niezamężne. Stają się wówczas przedmiotem troski mieszkanek wsi, a czasami także zabiegów zmierzających do tego, by znaleźć im kandydata na męża (*Blondynka*, *Ranczo*, *Rodzina zastępcza*). Na podstawie seriali można odnieść wrażenie, że na wsi ciągle największym dramatem dla kobiety jest zostanie starą panną, a chociaż mniej surowo ocenia się przedmażeńskie stosunki seksualne, to jednak ich rezultat w postaci ciąży jest powodem wstydu rodziny i wymusza szybki ślub. Serialowe prezentacje wsi niezupełnie są zgodne z wynikami badań, wskazujących na systematyczny wzrost liczby urodzeń pozamażeńskich w Polsce [Szukalski 2010; Brzozowska 2011]. Dane statystyczne także pokazują, że w 2013 roku co piąte dziecko mieszkanki wsi urodziło się poza małżeństwem [GUS 2014, s. 301].

Z tradycyjnymi wizerunkami kobiet wiejskich łączy się także obraz zielarki-znachorki, pomagającej w chorobach ciała i problemach psychicznych, mającej kontakty z siłami nadprzyrodzonymi. W obyczajowości ludowej jeszcze do początków XX wieku wierzono w nadprzyrodzone umiejętności „mądrych kobiet”, wiedźm, szep-tuch, czarownic, które „zamawiały” choroby, rzucały lub zdejmowały uroki, stosowa-ły magię miłosną [Ogrodowska 2000; Zowczak 1994]. Współcześnie na Podlasiu tego typu praktyki oraz wiara w nie jest ciągle żywa [Szczepankowska 2014], być może dlatego postacie zielarek-znachorek pojawiają się prawie w każdym serialu, którego akcja toczy się na wsi wschodniej Polski. Zbierane przez nie zioła i dodat-kowe czynności magiczne pomagają na wiele schorzeń, ale też w razie potrzeby zielarki stosują magię miłosną lub używają swych mocy dla ukarania za złe uczynki. Prezentowane bohaterki to zwykle starsze kobiety, cieszące się szacunkiem spo-łeczności, ale też budzące respekt (*Ranczo*, *Rodzina zastępcza*, *Blondynka*, *Złoto-polscy*, *Psie serce*). W analizowanych serialach dość powszechna jest także zabobonna wiara kobiet w różnego rodzaju przesady oraz w skuteczność magicznych praktyk. Wiejskie bohaterki stale odczytują znaki przepowiadające przyszłość, mają przeczucia, opowiadają o niezwykłych zjawiskach, wykonują magiczne czyn-ności, które mają je chronić przed nieszczęściami. Niezależnie od tego niemal wszystkie wiejskie bohaterki serialowe prezentują zwykle dość tradycyjne postawy dotyczące religii czy moralności. Co jest obrazem stereotypowym, ale też niepozba-wionym realizmu, bowiem jak pokazują badania, wprawdzie *spadkowe trendy w za-kresie religijności postępują na wsi w podobnym tempie jak w mieście*, ale *deklaracje wiary i praktyk religijnych są na polskiej wsi ciągle bardzo częste* [Religijność... 2014, s. 3]. Serialowy ksiądz ukazywany jest jako autorytet moralny, z którym wszyscy się liczą, a kobiety dbają o to, by żyć zgodnie z tradycyjnymi nor-mami moralnymi i religijnymi, a przynajmniej stwarzać takie pozory. Także młode pokolenie kobiet, chociaż są one bardziej liberalne w sferze obyczajowej, to jednak przywiązanie do religii i tradycji jest dla nich ważne, nieliczne próby buntu przeciw tradycyjnej moralności ostatecznie kończą się powrotem na łono Kościoła (*Ranczo*, *Blondynka*, *Plebania*).

Kobiety wiejskie mają reprezentować ludową mądrość i spryt, co pozwala im radzić sobie w każdej sytuacji; widzimy zatem kobiety, które zręcznymi działaniami potrafią pomóc nieśmiałemu synowi w zdobyciu żony, uratować małżeństwo córki, wymusić ślub kościelny wnuczki, zadbać o edukację dzieci, zmotywować leniwego męża do pracy (*Plebania*, *Ranczo*, *Blondynka*). Wiejskie bohaterki pracowitością i determinacją pokonują wszelkie życiowe trudności.

Mniej tradycyjne wizerunki kobiece prezentowane są zwykle w przypadku kobiet średniego, a zwłaszcza młodego pokolenia. Zdecydowana większość młodych kobiet pracuje zawodowo. Nawet jeśli mąż jest w stanie utrzymać rodzinę, one mają potrze-bę własnej aktywności i samorealizacji. Czasami zresztą aspiracje kobiet prezento-wane są jako problem, powód małżeńskich konfliktów bądź nawet zagrożenie dla trwałości małżeństwa (*M jak miłość*, *Ranczo*, *Plebania*). Generalnie serialowe boha-terki wiejskie są bowiem lepiej wykształcone niż ich mężowie i mają zwykle więk-sze oczekiwania wobec życia, większe ambicje zarówno finansowe, jak też inne, lepszą znajomość zasad dobrego wychowania czy większe potrzeby kulturalne. To

kobiety pokazane są jako inicjatorki aktywności na rzecz dobra wspólnego, zmian w swoim życiu rodzinnym (budowy nowych domów, zakupu nowoczesnych sprzętów), wyjazdów turystycznych, podejmowania nowych wyzwań (*Plebania, Ranczo, Złotopolscy, Pierwsza miłość*).

Młode pokolenie serialowych bohaterek z całą pewnością odrzuca tradycyjny model rodziny oparty na patriarchalnych zasadach. W ich rodzinach wszelkie decyzje podejmowane są wspólnie, a małżonkowie liczą się wzajemnie ze swoimi potrzebami. Większość młodych bohaterek pracuje zawodowo i dzieli obowiązki domowe ze swoimi mężami, którzy wspierają je w zawodowych ambicjach, a swojej aktywności nie ograniczają do zarabiania na rodzinę, są także dobrymi ojcami poświęcającymi swym dzieciom dużo uwagi i troski. Role małżeńskie i rodzicielskie oraz zakres obowiązków w rodzinie bardzo wyraźnie są przedmiotem partnerskich negocjacji, w których obydwie strony mają takie same prawa i starają się wybrać najbardziej dogodne rozwiązanie (*Ranczo, Plebania, M jak miłość, Pierwsza miłość*). Badania potwierdzają [*O roli kobiet...2013*], że realizacji modelu partnerskiego w rodzinie sprzyja młodszy wiek, wyższy poziom wykształcenia oraz zamieszkiwanie w mieście. Trudno jednak stwierdzić, jak częsty jest wybór modelu partnerskiego wśród młodych mieszkańców wsi.

KOBIETY WIEJSKIE W SFERZE PUBLICZNEJ

Także w przypadku funkcji sprawowanych przez kobiety w sferze publicznej dominują wizerunki tradycyjne. To mężczyźni są właścicielami gospodarstw rolnych, lokalnymi przedsiębiorcami, oni także zdecydowanie częściej zajmują kierownicze stanowiska (w urzędach, wiejskich przychodniach zdrowia, szkołach). W niemal wszystkich serialach lokalna władza spoczywa w rękach mężczyzn. W radach gmin kobiety pojawiają się incydentalnie lub w ogóle ich nie ma (*Ranczo, Blondynka, Plebania*). Jeśli poznamy kilku wiejskich posłów oraz senatorów – zawsze są to wyłącznie mężczyźni (*Złotopolscy, Skarb sekretarza, Ranczo*). Tylko w jednym serialu kobieta jest sołtyką (*Pierwsza miłość*) i w jednym kobieta zostaje wójtem, ale po wielu latach rządów nieuczciwego, skorumpowanego i rządzącego jednoosobowo mężczyzny, którego społeczność gminna ma już dosyć. Zresztą wątek ten pojawił się w serialu wyraźnie promującym nowe wzorce kobiece (*Ranczo*).

Seriale coraz wyraźniej promują nowe role kobiet w przestrzeni publicznej. Nieliczne bohaterki sprawujące władzę w lokalnej społeczności zawsze są prezentowane jako bardzo zaangażowane w życie swojego środowiska i jego problemy, empatyczne, wspierające, potrafiące zachęcić innych do działania także dzięki temu, iż same uczciwie i z poświęceniem pracują dla innych (*Ranczo, Pierwsza miłość*). Kobięta władza jest w nich ukazywana jako lepsza, skuteczniejsza niż wcześniej sprawowana przez mężczyzn. Młode, nowoczesne mieszkanki wsi chętnie angażują się w różne działania społeczne o charakterze pomocowym, kulturalnym czy edukacyjnym (*Plebania, Ranczo, Blondynka, Pierwsza miłość*). Kobiety bardzo często prezentowane są jako inicjatorki zmian w lokalnej społeczności. Zwykle dotyczy to kobiet, które osiedlają się na wsi, ale to właśnie one, a nie mężczyźni, nie akceptują patologii, nieuczciwości, nadużywania władzy i starają się to zmienić (*Ranczo, Blondynka,*

Dom nad rozlewiskiem). Jeden z najbardziej popularnych polskich seriali, *Ranczo*, bardzo wyraźnie promuje nowe wzory ról kobiecych, zwłaszcza w przestrzeni publicznej. Główna bohaterka podejmuje we wsi wiele cennych inicjatyw, od walki z bimbrownictwem, domową przemocą i niedożywieniem dzieci, poprzez organizację uniwersytetu ludowego po dostęp mieszkańców do Internetu. Co ważne, potrafi włączyć w realizację tych działań inne kobiety. Ta sama postać po wyborze na wójtę, wspierana przez zastępczynię i główną księgową, przeprowadza w gminie wiele pozytywnych reform, zdobywa fundusze unijne na modernizację gminy, pomoc rodzinom wielodzietnym, poprawę losu zwierząt na wsi, wsparcie bezrobotnych. Zresztą nie tylko główna bohaterka, ale niemal wszystkie kobiece postacie w tym serialu ukazane zostały jako przedsiębiorcze, pracowite, uzdolnione i dzięki temu radzące sobie z problemami lepiej niż mężczyźni. Kobiety same tworzą swoje miejsca pracy, a dzięki pracowitości i solidności powoli zmieniają swój los. Jedna z bohaterek rozpoczyna hodowlę kóz i produkcję serów, inna zakłada jednoosobową firmę i sprzedaje przygotowane przez siebie pierogi, kolejna rozszerza działalność miejscowej gospody organizując w weekendy wesela. Ostatecznie tworzą spółkę, a dzięki współpracy osiągają biznesowy sukces, dając także zatrudnienie swoim mężom. Widzimy, że nawet bohaterki kompletnie zależne od mężów, długotrwale bezrobotne, pozbawione wykształcenia, przy minimalnym wsparciu ze strony władz gminy, zakładają spółdzielnię socjalną i dość szybko zaczynają sobie dobrze radzić w biznesie. Wspólne działanie zakończone sukcesem daje im wiarę we własne siły, wyzwala drzemiący w nich potencjał aktywności i pomysłowości. A uzyskanie ekonomicznej niezależności przekłada się na poczucie własnej wartości, wzrost świadomości swoich praw i umiejętność ich obrony, zaś życiowy spryt pozwala im osiągnąć nową pozycję w małżeństwie. Ta nieco bajkowa, a na pewno optymistyczna wizja, przedstawiona w serialu z humorem, może mieć znaczenie edukacyjne i pewnie terapeutyczne, sugeruje bowiem siłę i możliwości drzemiące w kobietach, zachęca do działania.

Wielokrotnie także w innych serialach (*Ranczo*, *Plebania*, *Życie nad rozlewiskiem*, *Pierwsza miłość*) obserwujemy bohaterki, które wspierają się wzajemnie, wprawdzie zdarzają się im drobne konflikty czy przejawy zazdrości, ale mogą na siebie liczyć, a współdziałanie (co sprawdzają na sobie) przynosi lepsze rezultaty. W *Plebanii* bohaterki pomagają sobie wzajemnie w tworzeniu swoich jednoosobowych biznesów – kawiarni, biura matrymonialnego, firmy cateringowej. W *Pierwszej miłości* z inicjatywy sołtyski kobiety organizują mecz i koncert, by zebrać środki na wyposażenie wiejskiego ośrodka zdrowia, a przed świętami organizują całą społeczność, by składać z gotowych z części zabawki i zarobione pieniądze przeznaczyć na remont gminnej drogi.

SERIALOWY DISKURS O KOBIECIACH WIEJSKICH. PODSUMOWANIE

Współczesne polskie seriale obyczajowe są przestrzenią ograniczoną i specyficzną obecności wiejskich bohaterek. Warto się zastanowić dlaczego, chociaż kobiety mieszkające na wsi są znaczącą kategorią serialowych widzów, to jednak

zdecydowanie częściej mogą oglądać mieszkanki miast. Mam wrażenie, że problem nie dotyczy tylko kobiet, a w ogóle obrazu wsi, który w polskich serialach ostatnich lat jest dość specyficzny. Wieś ciągle jawi się jako środowisko społeczne odmienne od reszty, trochę egzotyczne, pełne dziwnych postaci. Prezentuje się je z humorem, jak można sądzić, dla złagodzenia mało przyjemnego obrazu, w którym stale powtarza się motyw niedostatku, bezrobocia, nadmiernego picia, braku perspektyw. Nieco humorystyczna forma, atrakcyjne pejzaże i wielokrotnie powtarzane przekonanie o spokojnym, zdrowym życiu na łonie natury to wszystko swowicie deformuje obraz wsi, powielając znane stereotypy. W tej konwencji prezentowane są także kobiece bohaterki, rzadziej pokazywane niż w innych serialach, mniej atrakcyjne zewnętrznie, gorzej ubrane, cechujące się czasem tandetnym gustem, niepozabawione rysu humorystycznego.

A jednak przedstawione w serialach kobiece wizerunki są zróżnicowane i interesujące. W wielu wymiarach serialowy obraz współgra z wynikami badań socjologicznych. Bezrobocie kobiet na wsi, utrwalony, tradycyjny podział ról w rodzinach wiejskich czy pauperyzacja to problemy, z którymi borykają się współcześnie mieszkanki polskich wsi. Badania pokazują też, że chociaż udział kobiet w lokalnych władzach wzrósł w ostatnich latach, to nadal są gminy (jest ich kilka procent), w których radach nie ma ani jednej kobiety [Niżyńska 2013]. Mężczyźni są także w zdecydowanej większości członkami rad sołeckich, chociaż powoli wzrasta liczba sołtyszek [Fuszara 2006]. Serialowe wizerunki kobiece są więc w pewnym zakresie odbiciem rzeczywistości, bohaterki zmagają się z problemami, które rzeczywiście mają kobiety na polskiej wsi. W serialach znajdują odzwierciedlenie również inne, wynikające z badań, tendencje, jak chociażby coraz lepsze wykształcenie kobiet na wsi oraz ich rosnące aspiracje życiowe. Dominują wprawdzie dość tradycyjne, a nawet stereotypowo przerysowane wizerunki zabobonnych, plotkarskich wiejskich kobiet, których świat ogranicza się do kuchni i kościoła, ale zostają one skonfrontowane z innymi obrazami. Młode pokolenie kobiet ukazywane jest jako aktywne, społecznie zaangażowane, ambitne, przedsiębiorcze, uzyskujące nową pozycję w rodzinie i lokalnym środowisku. W analizowanych serialach najbardziej pozytywne, budzące sympatię bohaterki żyjące na wsi to kobiety łączące w sobie zamiłowanie do spokojnego życia na łonie natury, zachwyt nad pięknem otaczającej je przyrody z wyznawaniem tradycyjnych wartości – uczciwością, życzliwością, gotowością pomocy i zaangażowania dla wspólnego dobra, ceniące relacje w rodzinie i najbliższym środowisku, oparte na zasadach wzajemnego szacunku, partnerstwa i dialogu. Można sądzić, że ten obraz dla odmiany jest nieco przesadzony, zbyt optymistyczny i także odwołujący się do stereotypowych wyobrażeń wsi jako oazy prostoty, życia zgodnego z naturą, ostatniego bastionu prawdziwych i głębokich wartości. Jest to raczej sielankowe wyobrażenie o wsi serialowych twórców. Seriale można również potraktować jako formę promocji pewnych postaw. Nawet jeśli współcześnie rola edukacyjna telewizyjnych produkcji nieco straciła na znaczeniu, to coraz częściej w serialach telewizyjnych pojawiają się różne formy społecznego placementu. Seriale, takie jak *Ranczo*, w lekkiej, zabawnej formie, prezentują niezwykle optymistyczną wizję kobiecej przedsiębiorczości, współpracy, aktywności w różnych dziedzinach oraz walki ze stereotypami płciowymi na

wsi. Choć obraz ten jest raczej uproszczony i wyidealizowany, niemający zbyt dużo wspólnego z rzeczywistością, to może mieć wartość inspirującą. Może pobudzać do refleksji, przyczyniać się do przełamywania tradycyjnego myślenia o wsi, jej mieszkańcach oraz społecznych rolach kobiet i mężczyzn w tym środowisku. Odpowiedź na pytanie, czy tak się rzeczywiście dzieje, wymagałaby jednak pogłębionych badań z widzami tych seriali.

BIBLIOGRAFIA

- Arcimowicz K., 2013: *Dyskursy o płci i rodzinie w polskich telesagach. Analiza seriali obyczajowych najpopularniejszych na początku XXI wieku*. Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa.
- Brzozowska Z., 2011: Przestrzenne zróżnicowanie urodzeń pozamałżeńskich w Polsce w 2002–2010. *Studia Demograficzne* nr 2 (160), s. 59–83.
- Creeber G., 2004: *Serial Television. Big Drama on the Small Screen*. BFI Publishing, London.
- FOCUS GROUP – CRSO, 2012: *Sytuacja kobiet w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Specyfika, standardy, parytety i oczekiwania*. Raport z badania na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa..
- Fuszara M., 2006: *Kobiety w polityce*. Wydawnictwo Trio, Warszawa.
- GUS, 2011: *Pracujący w gospodarstwach rolnych. Powszechny spis rolny 2010*. Warszawa.
- GUS, 2012: *Charakterystyka obszarów wiejskich w 2008 roku*, Olsztyn.
- GUS, 2014: *Rocznik Demograficzny*. Warszawa.
- Kisielewska A., 2009: *Polskie Tele-sagi – mitologie rodzinności*. Wydawnictwo RABID, Kraków.
- Kretek-Kamińska A., 2008: Charakterystyki społeczno-zawodowe badanych kobiety wiejskich na tle danych ogólnopolskich. [w:] *Diagnoza sytuacji społeczno-zawodowej kobiet wiejskich w Polsce*, J. Krzyszkowski (red.). Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa.
- Krzyżanowska K., 2014: Sytuacja kobiet na obszarach wiejskich i ich udział w rynku pracy. *Problemy Drobnych Gospodarstw Rolnych* nr 1, Kraków, s. 55–67.
- Laciak B., 2013: *Kwestie społeczne w polskich serialach obyczajowych – prezentacje i odbiór. Analiza socjologiczna*. Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa.
- Niżyńska A., 2013: Kobiety – kandydatki i wybrane w wyborach samorządowych w 2010 roku w świetle statystyk wyborczych. [w:] *Kobiety, wybory, polityka*, M. Fuszara (red.). Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Ogrodowska B., 2000: *Zwyczaje, obrzędy i tradycje w Polsce*. VERBIUM, Warszawa.
- O roli kobiet w rodzinie*, opracowała Natalia Hipsz, 2013: komunikat CBOS, Warszawa.
- Psyk-Piotrowska E., 2008: Kobiety wiejskie w literaturze i badaniach socjologicznych. [w:] *Diagnoza sytuacji społeczno-zawodowej kobiet wiejskich w Polsce*, J. Krzyszkowski (red.). Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa.
- Religijność polskiej wsi*, opracował Rafał Boguszewski, 2014: komunikat CBOS, Warszawa.
- Szczepankowska U., 2014: „Wyszepecz Ci miłość, tylko musisz wierzyć...” Społeczne znaczenie ludowej medycyny. *Societas/Communitas* nr 1, Warszawa.
- Szukalski P., 2010: Urodzenia pozamałżeńskie w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. *Wiadomości Statystyczne* nr 2, s. 38–52.
- Titkow A., 2007: *Tożsamość polskich kobiet. Ciągłość, zmiana, konteksty*. Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.
- Wachowiak A., 1999: Kobiety wiejskie w Polsce w latach dziewięćdziesiątych. Wybrane aspekty charakterystyki socjologicznej. *Roczniki Socjologii Rodziny*, XI, Poznań, s. 51–63.
- Wieś polska – dawni i nowi mieszkańcy*, opracowała Natalia Hipsz, 2013: komunikat CBOS, Warszawa.
- Zowczak M., 1994: Mitologia zamawiania i mistyka zamów na podstawie współczesnych materiałów z Wileńszczyzny. *Literatura Ludowa* nr 4–6, s. 3–33.
- <http://superseriale.se.pl/wyniki-ogladalnosci-seriali,197069/> (17.02.2015)

A PICTURE OF RURAL WOMEN PRESENTED IN TV SERIALS

Abstract: The article is based on an analysis of contemporary Polish television series and presents the image of women in rural areas, who are shown in these TV programmes. The author wishes to present the TV series' heroines, taking into account their profession, social position, their personal problems and other lifestyle elements. The images of women presented in the series are compared with the statistical data and research results concerning rural inhabitants. Polish rural women in the TV series are still quite stereotypically presented, and first of all, they are marginalized or absent, regardless that they are a substantial part of the audience of these series. Polish contemporary TV series, in which there are heroines – residents of the village, can be seen as representative of the situation and the position of women in the countryside. As well as the dominant stereotypical and traditional presentations, it is worth noting that the more modern presentations of feminist women, who through hard work, ingenuity and determination, change their situation of life and that of their families. Rural women are portrayed as managing themselves better than men, as having higher aspirations in life and trying to implement them, regardless of objective difficulties.

Key words: Image, woman, inhabitant of village, TV series, stereotype, discourse